

GÖÇ, YOKSULLUK ve İNSAN HAKLARI

MIGRATION, POVERTY AND HUMAN RIGHTS

DOI: 10.21492/inuhfd.477182

Akasya KANSU KARADAĞ*

Özet

Kapitalizmin egemenliği altındaki günümüz dünyasında göç ve yoksulluk birbirini etkileyen iki güncel olgudur. Küreselleşen dünyada yoksulluk göçe, göç de yoksulluğa yol açmaktadır. Göçmenler kendi ülkelerinden yoksulluk nedeniyle göç etmekte göçtükleri ülkelerde bu sefer yoksulluk ve yoksulluğun bir türü olan yoksunluğa düşmektedirler. Göçmenler yeni ikametgahlarında sosyal dışlanma, şiddet, gettolaşma, marjinalleşme, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı gibi bir dizi haksızlığa uğramaktadır. Ulus devletler göçmenlerin yoksulluk ve yoksunları karşısında yasal düzenlemeleri sosyal adaleti sağlamak amacıyla değil kendi güvenlik kaygıları kapsamında yerine getirmektedirler. Kendi vatandaşları için sosyal hakların korunması bakımından son derece duyarlı olan ülkelerin göçmenlerin sosyal hakları söz konusu olduğunda sessiz kaldıkları görülmektedir. Sosyal hakları korunmayan göçmenlerin her geçen gün dünyanın dört bir yanında yoksulluğun değişik biçimlerine maruz kaldıkları bir gerçektir. Rekabetçi kapitalizmin yayılmasıyla göçmenlerin sosyal haklarının ihlal edilmesi sorunsalı çözümsüz bir hal almaktadır. Söz konusu çalışma ile göç ve yoksulluk ikiliğinde göçmenlerin insan haklarının yerini sorgulamak, yoksulluğun ve yoksunluğun ortadan kaldırılmasındaki temel etkenlerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, yoksulluk, küreselleşme, kapitalizm, insan hakları, sosyal haklar.

Abstract

Migration and poverty are current phenomena that affect each other in today's world where capitalism is highly dominant. In a globalized world, poverty causes migration and migration leads to poverty.

* Arş. Grv., Kadir Has Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Anabilim Dalı. (E-mail: akasya.kansu@khas.edu.tr.), (Orcid: 0000-0002-9007-1288)

Makale Gönderilme Tarihi: 01.11.2018

Submitted: 01.11.2018

Makale Kabul Tarihi: 29.11.2018

Accepted: 29.11.2018

Immigrants migrate from their own countries due to poverty and fall into poverty and deprivation, which is a form of poverty. Migrants suffer from social exclusion, violence, ghettoism, marginalization, and gender discrimination in their new residences. Nation-states implement their legal regulations against the poverty and deprivation of immigrants in the context of their security concerns, not for social justice. Countries that are highly sensitive to the protection of social rights for their own citizens are seen to be silent in the case of immigrants' social rights. It is a fact that immigrants, whose social rights are not protected, are exposed to different forms of poverty all over the world. With the spread of competitive capitalism, the problem of violating the social rights of immigrants becomes unsolvable. With this study, it is aimed to question the place of human rights of immigrants in immigration and poverty duality, and to reveal the main factors in the elimination of poverty and deprivation.

Keywords: Migration, poverty, globalisation, capitalism, human rights, social rights.

I. GİRİŞ

Kapitalist üretim ilişkilerinin egemenliği altında göç ve yoksulluk birbirini etkileyen dikotomik bir ilişkiye sahiptir¹. Temeli yoksulluk olan birçok nedenle, gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru kitlesel göçler yaşanmaktadır. Söz konusu göç dalgası her geçen gün artmakta, yoksulluk göçe, göç ise yoksulluğa ve yoksunluğa neden olmaktadır. Günümüzde ülkelerin kendi kalkınma programları kapsamında göçmenler ekonomik ölçekler oranında kabul edilmekte, çoğu zaman ise kabul edilmemektedirler.

Yoksulluk, savaşlar, eğitim ve barınma imkânlarının sınırlanması gibi nedenlerle birçok göçmen, birinci kuşak haklarının en önemlisi olan yaşama hakkı ihlal edildiği için kendi ülkelerinden başka ülkelere göç etmek zorunda kalmaktadır.

Televizyonlarda gördüğümüz küçük gemilerle, kötü koşullarda, çok uzaktaki başka ülkelere öngörülemeyen imkânlarda hayatlarını sürdürmek için gelen mülteciler/göçmenler, öncelikle yaşamlarını sürdürmek, aile

¹ Kimi yazarlar yoksulluk ve göç arasındaki ilişkiyi neden sonuç olarak tanımlarlar. Ancak kanımızca sadece yoksulluk nedeniyle göç ortaya çıkmaz, göç sonrasında da göçmenler yoksulluk ve yoksunluğun bir biçimi olan yoksunluktan mustarip olurlar. Göç ve yoksulluğu neden ve sonuç ilişkisi içinde okuyan bir örnek için bkz: OUCHO, John O. : "The Relationship Between Migration and Poverty In Southern Africa", 2002, https://www.academia.edu/12861640/The_relationship_between_migration_and_poverty_in_Southern_Africa, (Erişim tarihi: 06.10.2018).

bütünlüklerini korumak, çoğu durumda ise iş bulmak için göç etmektedirler.

Dünya genelinde göçmenlere tanınan birinci kuşak haklar, onların insan onuruna yakışır bir hayat sürmeleri için yeterli değildir. Göçmenlerin, insanca kabul edilebilir bir yaşam düzeyine ulaşmaları halinde onurları korunacak; düştükleri yoksulluk ve yoksunluğun önüne ancak bu halde geçilebilecektir. Yoksulluk ve göç arasındaki bu süregelen ilişki -başka bir ifadeyle yoksulluğun göçe ve göçün yoksulluğa neden olması ilişkisi- ancak küresel kapitalist düzenin koşullarının değiştirilmesi ile sağlanabilir.

II. YOKSULLUK ve GÖÇ

Ortaçağ'da yoksulluk Tanrı'nın eseri olarak kabul edilmekteydi. Yoksulların bu kadere rıza göstermeleri beklenmekteydi. Zenginlere ise yoksullara karşı acıma, yardım etme yükümlülüğü getirilmişti ve bu durum bir erdem olarak görülüyordu². Erken modern çağda ise yoksullar işgücü haline gelmişti ve erken kapitalizmin değerler dünyası yoksulu çalıştırma fikri üzerine kuruluydu. 19. yüzyılın liberalleri ise, orta çağdaki sadaka benzeri bireysel hayırseverlik savını desteklediler. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşacak olan refah devleti fikri öncesi yoksulluk basitçe bu şekilde kavranıyordu³.

Refah devleti anlayışının temelinde, modern devletlerdeki vatandaşların bir kısım konularda sosyal haklara sahip olabileceği ve bu şekilde yoksulluğun önüne geçilebileceği fikri yatmaktadır. Keynesçi refah devletinde yoksulluk, devletin önüne geçmek istediği temel bir sorun olarak görülmüş, yoksulluk programlarından yararlanma bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlanmıştır. 21. yüzyıla gelindiğinde yoksulluğun giderilmesi çalışmaları ulus devletlerin ekonomik ve mali güçlerinin yeterliliği ölçüsünde öncelikle vatandaşlarına tanıdığı sosyal haklar ile sağlanmaya çalışılmaktaydı. Ancak eşitsiz gelişen dünya koşullarına uygun bir biçimde yoksulluk çok biçimli ve buna bağlı olarak değişik tanımlara sahip bir kavram haline gelmiştir. Yoksulluğun bir tanımı temel insan yetilerinden mahrum kalmak -örneğin okuma ve yazma bilmemek ya da yeterli olarak beslenememek- iken aşırı yoksulluk minimum gıda ihtiyacını bile karşılayamamak anlamına gelmektedir. Kimi ülkeler için ilk tanım güncel iken yoksulluk nedeniyle ölümlerin

² AKAL, Cemal Bali: Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite, Dost Kitabevi, Ankara 2012, s. 30.

³ BUĞRA, Ayşe: Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 27 vd.

olağan olduğu kimi ülkelerde aşırı yoksulluk tanımı hala geçerlidir. Akademik literatüre göre, aşırı yoksulluk sınırında yaşayanların göç edebilmesi mümkün değildir ancak gelir sıkıntısı, ihtiyaçlarını karşılayamama, eğitim ve barınma bakımından yoksulluk sınırında olanlar göç edebilecekler içerisine girmektedir⁴.

Amartya Sen ve öncülüğündeki düşünürler yoksulluğu “*asgari ihtiyaçlar için gerekli gelir düzeyine sahip olmak*” şeklinde tanımlayan genel anlayışın yerine “*kabul edilebilir bir hayat düzeyine ulaşmak için gerekli temel yapabilirliklerden yoksun olma*” tanımını getirmişlerdir. Buna göre artık asgari yaşam standardına sahip olamamak değil, kabul edilebilir hayat düzeyine ulaşabilmek için gerekli temel yapabilirliklerden yoksun olmak yoksulluk olarak kabul edilmektedir. Bu görüşe göre servet, yapabilirlik için sadece bir araçtır. Yapabilirlik teorisi sadece gelir düzeyindeki düşüklüğü değil, bunun yanı sıra kişinin kendi refah düzeyini artırmasını, kendi kendisini geliştirmesini engelleyen her türlü yoksunluk halini içermektedir.

Amartya Sen’in teorisindeki yapabilirliklerin çoğunu gerçekleştiremeyen göçmenler ise bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Göçmenler yoksulluğun en basit tanımı nedeniyle ülkelerinden göç ederken, göç ettikleri ülkelerde bu sefer aynı tanımın başka veçhelerine maruz kalarak yoksulluğun yeni tanımı içerisine düşmektedirler.

A. Yoksunluk ve Yoksulluk

Kendi sosyal adalete anlayışlarına uygun olarak yoksulluğun neden olduğu ihlallerin çözümünü sosyal haklar temelinde çözen çoğu ulus devlet, vatandaşlık nosyonu üzerinden kendi vatandaşlarının yapılabirliklerini arttırırken kendisine vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan göçmenlerin çeşitli yoksunluklara düşmesine göz yummaktadır. Küreselleşme ve kapitalizmin yaygınlaşması sürecinde vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerini koruyan, sosyal haklarını anayasa ile güvence altına alan çoğu ulus devletin, göçmenleri görmezlikten geldiği, temel barınma hakkından bile yoksun bıraktığı temel bir gerçektir. Kapitalizm kendini yeniden üretirken sınıflı toplumu göçmenler üzerinden inşa ederek ekonomik sömürüye içkin yeni bir toplumsal bağımlılık ilişkisi kurmaktadır⁵.

⁴ OUCHO, 2002.

⁵ GÜN, Servet: “Tahterevallinin Aşağısı: Türkiye’de Göç ve Kent Yoksulluğu”, in Mertcan, Hakan / Ördek Aydın (ed.), Modern Zamanlar Bir Yokmuş Bir Varmış, Notabene Yayınları, Ankara 2014, s. 400.

Göçmenler özelinde yapılan çoğu ulusal hukuki düzenleme göçmenlerin hakları temelinde değil de, ülke güvenliği amacıyla yapılmaktadır. Her ne kadar Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletlere bağlı Dünya Gıda Programı ve Uluslararası Göç Örgütü gibi uluslararası kuruluşların çabalarıyla göçmenlerin hak ve özgürlükleri temelinde hukuki düzenlemelerin yapılması ve yaygınlaştırılması çabaları sürse de bugün çoğu devlet, göçmen ve mültecilere ilişkin getirdiği hukuki düzenlemeleri, kendi iç güvenlik kaygılarıyla yasalaştırmaktadırlar⁶. Bu nedenle de ulus devletlerce vatandaşların varsıllığı uğruna göçmenlerin yoksulluğu tanınmaktadır.

Göçün en temel nedenlerinden biri hiç kuşkusuz yoksulluktur. Göçü doğuran temel nedenler araştırıldığında, göç eden her bir insanın vatandaşı oldukları ülkeleri, çoğu konuda kendi yapabilirlik yetilerini kayb ettikleri için terk ettikleri görülecektir. Bu yapabilirlik yetilerinin kaybı birinci kuşak haklardan yaşama hakkının ihlali olabileceği gibi ikinci kuşak haklarından olan politik özgürlüklere erişememe de olabilir. Buradan da anlaşılacağı üzere göçün sadece tek boyutlu, asgari düzeyde yaşama koşullarını sağlayamamanın dışında kendi bireysel, politik ve siyasal yapabilirliklerini yitirmeleri nedeniyle de ortaya çıkabileceği anlaşılmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte, dünya üzerindeki göç hareketleri artmıştır. Dünya üzerindeki dış göçlerin çoğu genellikle gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere doğru olmaktadır⁷. Bugün gelişmiş ve gelişmekte olan ülke aksı kuzey-güney hattına evirilmiştir ve genellikle göçler güneyden kuzeye doğru akmaktadır⁸.

Dünya genelindeki yoksulluk emek göçü hareketlerini hızlandırmış, özellikle güney ülkelerindeki küreselleşmenin yarattığı ekonomik sorunlar yoğun göçe sebep olmuştur. Birleşmiş Milletlerin raporları bu savı destekler biçimde, dünyadaki uluslararası göçmenlerin sayısının 2000 yılında 178 milyona, 2010 yılında ise yaklaşık 214 milyona yükseldiğini

⁶ İÇDUYGU, Ahmet: Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Temmuz, İstanbul 2012, s. 5.

⁷ GÜL, Songül S.: “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukta Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa”, in Özdek, Yasemin (ed.), Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, TODAİE Masa Üstü Yayınları, Mayıs, Ankara 2002, s. 107-118.

⁸ BASSO, Pietro, “Neoliberalizm, Kriz ve Uluslararası Göç”, in PRADELLA, Lucia / MAROIS, Thomas (ed.), Kutuplaştıran Kalkınma Neoliberalizme Karşı Alternatifler ve Kriz, çev. Barış Baysal, Notabene Yayınları, Ankara 2014, s.124; BOSWELL Christina / CRISP, Jeff, “Poverty, International Migration and Asylum”, UNU World Institute for Development Economic Research, Helsinki, 2004, s. 4.

göstermektedir. Yine Birleşmiş Milletlerin 2004 raporuna göre her iki göçmenden birinin kadın olduğu anlaşılmıştır⁹. Avrupa’da göçmen kadınlar ekonomik büyüme ihtimali yüksek olan sektörlerde ve hizmet sektörlerinde çalıştırılmaktadır. Göçmen kadınların yoğunlukla çalıştırıldığı sektörler ev içi hizmetler, yaşlı ve çocuk bakımı, seks işçiliği, eğlence ve turizm sektörüdür. Çoğu kendi ülkesinde bu tür işleri yapmayan kadınların kendilerini geliştirme, kapasitelerini artırma imkanları göç ettikleri ülkelerde ortadan kalkmaktadır. Çoğu “kadın işi” olarak tanımlanan bu işlerde çalışan çoğu eğitilmiş göçmen kadın, her ne kadar ekonomik olarak kazanç sağlasa da göç sonrası kendi işleri yerine ucuz emek karşılığında yukarıda sayılan işleri yaptıkları için bu sefer yoksulluğun bir başka biçimi olan yoksunluğa düşmektedir. Karl Marx’ın ilk birikim olarak nitelendirdiği ve basitçe insanların geçim araçlarından kopartılması olarak adlandırılan sürece benzer bir biçimde¹⁰ göçmenler metalaştırılarak ülkelerinde eğitimini aldıkları iş vasfının çok altında, ucuz emek gerektiren işlerde çalıştırılmaktadırlar. Bunların yanı sıra gelişmiş, kapitalist ülkelerdeki fabrikasyon üretim yapan şirketler arası rekabetin güçlü olması sebebiyle daha çok ucuz emek gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu emek gücünü ucuza ve esnek çalışma saatlerine sahip olan göçmenler karşılamaktadır¹¹. Söz konusu durum aslında Pietro Basso’nun tanımında da belirttiği esnek, güvencesiz ve “sıfır hak” temelinde kurulmuş bir düzendir¹².

Kırsaldan kente göçün de dış göç gibi en büyük nedeni yoksulluktur. Kente, kırsaldan çoğu insan iş aramak, güvenliğini sağlamak, para kazanmak ya da daha iyi bir eğitim görmek için gelirler. Çünkü kırsal yoksulluk bütün bunların edinilmesini engeller¹³. Günümüzde dış göç alan ülkeler aynı zamanda kendi kırsallarından da kentlere göç almaktadırlar¹⁴. Bu durum aslında yoksulluğun bir bütün olarak hem ülkeler arası hem de ülkelerin kendi içerisinde yarattığı eşitsizliğe karşı görülen tek çare sayıldığını göstermektedir.

⁹ DEDEOĞLU, Saniye / GÖKMEN, Çisel E.: Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye’de Yabancı Göçmen Kadınlar, Efil Yayınları, 2011, s. 22-23.

¹⁰ MARX, Karl: Kapital, Ekonomi Politikin Eleştirisi, I. Cilt, çev. Mehmet Selik/Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul 2015, s. 686-730.

¹¹ BOSWELL / CRISP, s. 6.

¹² BASSO, s. 125.

¹³ ULLAH, Ashan / RAHMAN, Abdur / MURSHED, Munira: “Poverty and Migration Slums of Dhaka City The Realities”, Association for Rural Development and Studies, Dhaka 1999, s. 24-25.

¹⁴ OUCHA, s. 28.

Tarım alanlarının kapitalistleştirilmesi, küreselleşme, refah devletinin çözülüşü post fordist üretime geçiş gibi nedenlerle ortaya çıkan ve kıtalar arası yaygınlık kazanan yoksulluk, gelişmekte olan ülkelerde işsizliğe, ekonomik krizlere, eğitimsizliğe neden olmakta, bu etkenler işsiz ve eğitimsiz kitleleri göçe itmektedir. Göç sonrası göç edilen ülkelerde de bu kez, sosyal dışlanma, şiddet, gettolaşma, marjinalleşme ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına neden olmakta; yoksulluk bir döngü içerisinde aynı yoksul kitleleri etkilemektedir¹⁵. Göç ettikleri ülkelerde ayrımcılık ve dışlanmaya uğrayan göçmenler, toplumsal alanda etiketlenirler. Etiketlenme göçmenlerde, akademik başarı eksikliğine, eğitime, işe ve barınma olanaklarına ulaşmada sorunlara ve zihinsel veya fiziksel olarak hastalıklara neden olmaktadır. Bütün bunlar psikolojik olarak göçmenlerde “düşük benlik değerine” sahip olma ile sonuçlanmaktadır¹⁶.

Dünya düzeyinde eşitsiz olarak dağılan ekonomik ve politik göç, sermaye için ucuz emek hareketliliği anlamına gelmektedir¹⁷. Bu nedenle de dünya genelinde göç görece fakir ülkelere ekonomik durumu daha güçlü olan gelişmiş ülkelere doğru genişlemektedir. Göç sonrası yaşanan temel problem ise yine yoksulluktur¹⁸. Özellikle göç işsizliğin yoğun olarak arttığı kentlerde, yoksulluğun süregelen bir hal almasına neden olmuştur¹⁹. Bu durum göç edenlerin proleterleşmesine, var olan düzenin göçmenlerle birlikte kendini yeniden üretmesine neden olmaktadır. Çoğu yasa dışı istihdam edilen göçmen, düzenin görünmez köleleri olarak kullanılmakta, temel insan haklarına erişememektedir. Yoğun iş yükü, uzun çalışma saatleri o ülkenin vatandaşlarının aldığı ücretin çok altında çalışma²⁰ ve hiçbir sosyal güvenlik hakkına sahip olamama gibi sorunlarla boğuşan göçmenler yeni düzende de yoksul olarak kalmaktadırlar²¹.

¹⁵ GÜN, s. 412-414.

¹⁶ YALÇIN GEZİCİ, Meral: Göç Psikolojisi, Pharmakon Yayınları, Ankara 2017, s. 143.

¹⁷ DEDEOĞLU / GÖKMEN, s. 21.

¹⁸ MARKOÇ, İlkin: “Yoksulluk Olgusunun İnsan Hakları Kesitinde Ele Alınması”, https://www.academia.edu/5862886/Yoksulluk_Olgusunun_%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_Kesitinde_Ele_Al%C4%B1nmas%C4%B1. (Erişim tarihi: 24.10.2018.)

¹⁹ KAYGALAK, Sevilay: Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, Dipnot Yayınları, Ankara 2009, s. 101.

²⁰ ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ, Çağla: “Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Türkiye’ye Düzensiz Göç ve Kadın Emegi”, Çalışma Ortamı Dergisi, 117, Temmuz- Ağustos, 2011, s. 14.

²¹ DAĞDELEN, Görkem: “Türkiye’nin Görünmeyen” Emekçileri: Yabancı Göçmenlerin Çalışma Hayatına Genel Bir Bakış”, Çalışma Ortamı Dergisi, 117, Temmuz- Ağustos, 2011, s. 11-2.

Sen'e göre, yoksunluklarının ortadan kaldırılması, temel hakların korunmasının ve kalkınmanın kurucu ögesidir²². Yoksunluklar ortadan kaldırılamadıkça, kalkınma ihtimali düşecek, bireysel özgürlükleri genişletme ihtimali ortadan kalkacaktır. Kalkınma burada sadece gayri safi milli hasılanın artması ya da bireysel gelirlerin artması gibi dar bir yoruma algılanmamalı, medeni ve siyasal hakların, örneğin, kamuyu ilgilendiren meseleleri tartışma ve denetime katılma özgürlüğü gibi özgürlüklerin sağlanıp sağlanamayacağı bakımından da değerlendirilmelidir²³.

Siyasi, ekonomik ve sosyal haklarını kendi ülkelerinde gerçekleştiremeyen göçmenler gittikleri yeni ülkelerde ya da şehirlerde bu özgürlüklerine kavuşamazlar ise o ülkede kalkınmanın gerçek anlamıyla sağlandığından bahsedilemez. Yapılan bazı araştırmalara göre dış göç sonrası kişi başına düşen gelirden artış gözlenmektedir²⁴. Ancak söz konusu artış genel anlamda yoksulluğun sayısal oranda düştüğünü gösterse de; bu rakamlar eşitsizliğin önüne geçildiğini ya da gerçek anlamıyla yoksulluğu/yoksunluğun ortadan kaldırıldığı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla, göçmenlerin, ülkelere çeşitli biçimlerde kazanarak gönderdikleri para ya da göçmenlerin hayat standartlarındaki kısmi artış yoksulluğun giderildiği anlamına gelmez. Tersine gelişmiş ülkelerde yaşayan göçmenler ile o ülkenin vatandaşları arasındaki eşitsizlik ya da göçmenlerin siyasal ve sosyal yaşama katılmamaları aslında yoksulluğun devam ettiğinin göstergesidir²⁵.

Dış göçün yarattığı sonuçlarına benzer bir biçimde gelişmiş ülkelerin çoğunda iç göç ile kırsaldan büyük kentlere göç eden vatandaşların göç etmelerinin temel sebebi kırsalda yaşadıkları yoksulluktur. Kırsaldan kente göç edenler, kent olanaklarından kimi diğer

²² SEN, Amartya: Özgürlükle Kalkınma, çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004, s. 14.

²³ SEN, s. 18.

²⁴ ADAMS JR, Richard / PAGE, John: "Do International Migration and Remittances Reduce Poverty in Developing Countries?", World Development, Vol.33, No.10, 2005, s. 1645-1669; CHAPMAN, Jeff / BERNSTEIN, Jared, "Immigration and Poverty: How Are They Linked?", Monthly Labor Review, April, 2003.

²⁵ Tarihsel olarak Hindistan, Çin, Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kişi başına düşen gelir üzerinden gelir eşitsizliğe bakıldığında zengin ülkelerde eşitsizliğin düştüğü ancak zengin ülkeler ve diğer ülkeler arasındaki eşitsizliğin arttığı, günümüze doğru gelindiğinde ise zengin ülkelerdeki eşitsizliğin arttığı ve zengin ve fakir ülkelerin birbirine yaklaştığı gözlemlenmektedir. Kısaca söz konusu durum dünya genelinde eşitsizliğin artarak yaygınlaştığını göstermektedir. Bkz: ATKINSON, B. Anthony: Inequality What Can Be Done?, Harvard University Press, London 2015.

kentlilerle eşit oranda yararlanamamaktadır. Eşit yurttaşlık prensibine zarar veren bu durum göç sonrası yoksulluğa bir başka örnektir.

Dış göç konusunda en dikkat çekici husus şüphesiz, gelişmiş ulus devletlerin kendi vatandaşları arasında sosyal hakları eşitlik ilkesine uygun bir biçimde uygularken dış göçle gelen göçmenleri bir risk grubu olarak görmeleri ve göçmenleri ayrı hukuki düzenlemelere tabi tutmasıdır.

B. Göçmen-Vatandaş Ayrımı

Yoğun dış göç alan ulus devletler, göçmenlere temel barınma olanağını sağladıktan sonra göçmenlerin ülke içerisinde geçirecekleri sürede hayatlarını devam ettirmelerine yönelik hak ve özgürlüklerinin o devletin yurttaşlarının sahip olduğu hak ve özgürlüklerin korunması kadar önemsemezler. Nitekim bu, Pogge tarafından öne atılan görüşe göre; yoksul olmayan ülkelerin yoksul ülke vatandaşlarına karşı sergiledikleri pasif tutumun gereğidir. Pasif tutum, gelişmiş zengin ülkelerin, kendileri gibi gelişmiş ülkelerden oluşan bir düzende; özellikle de birbirleriyle rekabet halindeyken, yurttaşlarına öncelik verebilmeleri ve bu önceliğin olağan kabul edilebilmesi düşüncesine dayanır²⁶. Bu yaygın görüşe göre, ulus devletlerin göçmenlere yarar sağlamaktan ziyade kendi vatandaşlarına bunun eşdeğerini vermek için daha fazla sebebi vardır. Örneğin göçmen, bir yerli ile aynı işyeri koşullarında aynı işi yapsa bile daha düşük maaşla, hatta yurttaşların sahip olduğu sosyal güvenliğe hiç sahip olmadan çalıştırılacaktır. Ulus devletlerin göçmenlere yarar sağlamaktan ziyade kendi vatandaşlarına yatırım yapması daha kabul edilebilir bir politikadır. Sosyal adaletin bu bakımdan sadece yurttaşlar için sağlanması kabul edilebilir bir savdır. Ancak bunun tersine göçmenleri kabul eden devletlerin, kendi vatandaşlarına olduğu kadar yabancılara zarar vermemek için de yeterince sebebi olmalıdır²⁷. Yurttaşları koruyan ve göçmenleri görmezden gelen birçok yasal düzenlemenin dünyanın değişik bölgelerinde bu düşünce üzerinden uygulandığı da bir başka gerçektir.

Göç dalgalarında göçmenlerin gitmeyi tercih ettikleri ülkeler genellikle, daha iyi yaşam standartlarını sağlayabilen, refah devletinini korunduğu gelişmiş ülkelerdir. Bunun karşısında, göç alıcısı ülkelerin sosyal devlet uygulamaları; göçmenlerin olabildiğince sınırlı hakka sahip

²⁶ POGGE, Thomas: Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları Kozmopolit Sorumluluklar ve Reformlar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 19.

²⁷ POGGE, s. 20.

olduğu, farklı göçmen gruplarına farklı haklar sağlayan bir hukuk düzenine sahiptir²⁸.

Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasındaki göç dalgası bile sosyal haklar konusunda göç alan ülkelerin ne kadar hassas olduğunu göstermektedir. Örneğin ikametini bildirmeyen Avrupa Birliği üyesi göçmenlere karşı genel olarak bir yaptırım öngörmeyen Almanya Federal Cumhuriyeti bile, Avrupa Birliği içerisinden gelen diğer ülke vatandaşlarının sosyal haklara erişimi konusunda yasal kısıtlamalar getirmiştir²⁹.

Körfez ülkelerinde göçmen işçilere misafir işçiler adı altında kefalet sistemi uygulanmaktadır. Bu sistemde işveren başka ülkelerden gelen ve vatandaş olmayan işçiye kefil olmaktadır. Dolayısıyla, çalışma izni; işveren ve yabancı işçi arasında kurulan kefalet ilişkisi üzerinden kurulur. İşçinin maaşının miktarı, yaşama koşulları, sosyal haklar ve sağlık hizmetlerinden yararlanma, başka bir işveren ya da ülke için çalışma isteği ile işinden ayrılması ve hatta kendi ülkesine dönmesi talebi dahi işverenin iznine tabidir. Sadece göçmen olması sebebiyle çalışma, seyahat, sosyal güvenlik haklarını işverene devreden göçmenler, değil o ülkenin yurttaşlarıyla aynı haklara sahip olmak, temel hak ve özgürlüklerini edinebilmek için bile işverenin rızasına başvurmak zorunda kalmaktadırlar³⁰.

Dünyanın değişik ülkelerinde göçmenlerin yoksulluk, sosyal dışlanma ve yoksunluk hallerinin yanında doğrudan şiddete maruz kaldığı, en temel insan haklarının evrensel koşullardaki karşılığını bulamadıkları ortaya çıkmaktadır.

Göç sonrasında ve göçmenlerin kaldıkları süre boyunca o ülke vatandaşları ile eşit haklara sahip olmasının sağlanması, yaşama, güvenlik gibi temel hakların yanında ekonomik ve sosyal haklar statüsüne sahip olan; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi haklardan da vatandaşlar kadar yararlanmaları gerekmektedir. Sosyal haklar ulus devletler tarafından dolaylı olarak korunmaktadır. Göçmenlerin yaşama, vücut bütünlüğünü koruma gibi birinci kuşak hakları, bu hakların demokratik

²⁸ GÖKBAYRAK, Şenay: “Göçmen Grupların Hakları”, Çalışma Ortamı Dergisi, 89, Mayıs -Haziran, 2006.

²⁹ HEINDLMAIER, Anita / BLAUBERGER, Micheal: “Enter At Your Own Risk: Free Movement of EU Citizens In Practice”, West European Politics, V. 40, I.6, 2017, s. 1198-1217.

³⁰ AKALIN, Ayşe: Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: 20. Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri, in Öner, S. Ihlamur / Öner, N. Aslı Şirin (ed), Küreselleşme Çağında Göç, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 99.

anayasal düzenlerce sorgulanmaksızın uygulanması nedeniyle sosyal haklara nazaran daha iyi korunmaktadır. Sosyal hakların göçmenlere tanınması ve uygulanması ise, o ulus devletin sosyal adaleti kavramını nasıl yorumladığına ve ne kadarını göçmenler için tanıdığına bağlıdır. Sosyal hakların uygulanması genellikle o ülkenin mali ve ekonomik koşullarına bağlı tutulmuştur. Devletler de ekonomik ve mali koşullarının uygunluğuna göre bu hakları göçmenler için tanıyacak ya da hiç uygulamayacaktır.

Dünyanın geldiği noktada sosyal ve kişisel hakların ayrıştırılmaz hale geldiği artık yadsınamaz. Demokratik anayasalarda sosyal hakların “sosyal hak” olarak tanımlanmaları, aslında onların da en az kişisel haklar kadar temel hak olduğu gerçeğini değiştirmez³¹. Ancak yine de sosyal hakların uygulanmasının mali ve ekonomik koşullara bağlanması, bu hakların göçmenler tarafından kullanılmasına engel olan temel nedendir.

III. SONUÇ YERİNE

Göçmenlerin göç ettikleri yabancı ülkede kalma sebepleri ve kabul eden ülkenin koşulları kalınacak sürenin belirsiz olmasına neden olabilmektedir. Kalma süreleri belli olmayan göçmenlere ilişkin entegrasyon süreçlerinin en kısa sürede başlatılması, göçmenlerin içine düşebilecekleri yoksunluk durumlarının önlenmesi açısından son derece önem taşımaktadır. Entegrasyona ilişkin hukuksal ve yasal süreçlerin hızlandırılması ülkelerin iç politikalarına bağlıdır. Bu nedenle, göçmenlere ilişkin sosyal adaletin sağlanıp sağlanmaması o ülkedeki sosyal adalet algısının yaygınlaşıp yaygınlaşmadığıyla doğrudan ilintilidir.

Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ise, göç sonrası entegrasyon süreçlerinde, entegrasyonun sağlanması esnasında modern devletlerce getirilen yasal düzenlemelerin katı olup olmadığıyla da ilişkilidir. Nitekim göç edilen ülkenin entegrasyonunda getirilebilecek yasal düzenlemelerin sert bir biçimde uygulanması göçle gelen kültüre yönelik bir “öteki”nin inşasına neden olabilir.

Savaş, ekonomik yoksunluk, siyasi baskılar, yoksulluk ve ırkçılık nedenleriyle göçe sürüklenen kitlelerin, göç sonrası karşılaştıkları metropol hayatının modern dayatmaları karşısında marjinalleşmesi ve modern toplum vatandaşlarının da bunun karşısında göçmenlere yönelik yabancı düşmanlığına sürüklenmesi mümkündür³².

³¹ KUÇURADİ, İonna: İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 11-26.

³² CHAMBERS, Iain: Göç, Kültür, Kimlik, çev: İsmail Türkmen- Mehmet Beşikçi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014, s. 46 vd.

Gelişmiş ülkelerde işsizlik, sosyal devletin kullanılması, ulusal güvenlik ve kimlik konularında göçmenlere yönelik önyargılar bulunmaktadır³³. Bu nedenlerle, göç alan ülkelerde bu konulara ilişkin sıkı yasal düzenlemeler getirilmiştir. Göçmenlere yönelik düzenlemelerin, bu grupların entegrasyonu amacıyla değil de kendi iç güvenlikleri nedeniyle yapılması, sözü geçen grupların sosyal dışlanmalarına neden olmaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrası Kuzey Amerika ve Avrupa’da göç alan gelişmiş ülkeler göç olgusunun karşısında tehdit altında oldukları tezine dayanarak güvenlik konusuna önem vermektedirler. Çoğu ülke bu durum karşısında düzensiz göçmenleri kabul etmezken, kabul eden ülkelerin birçoğu göçmenlerin entegrasyonunu bir asimilasyon sürecine dönüştürebilmektedir³⁴.

Entegrasyonun bir asimilasyon sürecine dönüştürülmesi göçmenin kendi ülkesine ilişkin aidiyetini ve kimliğini kaybederek ve göç alan sosyo-kültürel yapıya entegre olması anlamına gelir. Bu durumda bütünleşmenin göçmenler tarafından sağlanamaması halinde sosyal dışlanma söz konusu olmaktadır. Zorunlu entegrasyonun bu bağlamda eleştirilmesi, göç sorununa çözüm olarak entegrasyon yerine çok kültürlülüğün ikame edilmesine yol açmıştır. Eleştirilerin çıktığı nokta ise, çok kültürlülüğü oluşturamayan Avrupa Devletlerinin çoğunda radikal sağ oylarının yükselmesi ve radikal sağın desteklediği sosyal dışlama türlerinin de bu duruma paralel bir biçimde artmasıdır³⁵.

Dış göçün getirdiği yoksulluk nedeniyle sosyal dışlanan, marjinalleşen göçmenler yoksulluktan yoksulluğun bir başka biçimi olan yoksunluğa düşmektedirler.

Gelinen noktada, dış göçle çoğunlukla gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere göç eden insanların sadece temel birinci kuşak olarak tanınan klasik haklarının korunmasının yanı sıra, kendi kapasitelerini geliştirebilme imkânlarının da önü açılmalıdır.

Göçmenlerin göç ettikleri ülkelerin hayatına tutunmaları için geliştirilen yöntemlerin en yaygın olanı çok kültürlülüktür. Bu yöntemle o ülkenin yaşantısına zorla entegre olmak yerine, yine o ülkenin kültürlerinden, çeşitliliğinden biri olmak imkanı sunulmaktadır. Ancak kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu küresel dünyada göç ve

³³ BOSWELL / CRISP, s. 1, 3.

³⁴ ÖNER, N. Aslı Şirin: “Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar”, in Öner, S. İhlamur / Öner, N. Aslı Şirin (ed.), Küreselleşme Çağında Göç, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 99.

³⁵ ÖNER, s. 20.

yoksulluk arasındaki birbirini etkileyen dikotomik ilişkinin son bulması için çok kültürlülük temelinde yürütülen politikalar yetersiz kalacaktır. Asıl çözüm göçü ve yoksulluğu yaratan kapitalist düzenin koşullarının değiştirilmesidir.

KAYNAKÇA

- ADAMS JR, Richard / PAGE, John: “Do International Migration and Remittances Reduce Poverty in Developing Countries?”, World Development, Vol.33, No.10, 2005, s. 1645-1669.
- AKAL, Cemal Bali: Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite, Dost Kitabevi, Ankara 2012.
- AKALIN, Ayşe: Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: 20. Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri, in Öner, S. İhlamur / Öner, N. Aslı Şirin (ed), Küreselleşme Çağında Göç, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- ATKINSON, B. Anthony: Inequality What Can Be Done?, Harvard University Press, London 2015.
- BASSO, Pietro, “Neoliberalizm, Kriz ve Uluslararası Göç”, in PRADELLA, Lucia / MAROIS, Thomas (ed.), Kutuplaştıran Kalkınma Neoliberalizme Karşı Alternatifler ve Kriz, çev. Barış Baysal, Notabene Yayınları, Ankara 2014.
- BOSWELL Christina / CRISP, Jeff, “Poverty, International Migration and Asylum”, UNU World Institute for Development Economic Research, Helsinki, 2004.
- BUĞRA, Ayşe: Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- CHAMBERS, Iain: Göç, Kültür, Kimlik, çev: İsmail Türkmen- Mehmet Beşikçi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014.
- CHAPMAN, Jeff / BERNSTEIN, Jared, “Immigration and Poverty: How Are They Linked?”, Monthly Labor Review, April, 2003.
- DAĞDELEN, Görkem: “Türkiye’nin Görünmeyen” Emekçileri: Yabancı Göçmenlerin Çalışma Hayatına Genel Bir Bakış”, Çalışma Ortamı Dergisi, 117, Temmuz- Ağustos, 2011.
- DEDEOĞLU, Saniye / GÖKMEN, Çisel E.: Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye’de Yabancı Göçmen Kadınlar, Efil Yayınları, 2011.
- GÖKBAYRAK, Şenay: “Göçmen Grupların Hakları”, Çalışma Ortamı Dergisi, 89, Mayıs-Haziran, 2006.
- GÜL, Songül S.: “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukta Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa”, in Özdek, Yasemin (ed.), Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, TODAİE Masa Üstü Yayınları, Mayıs, Ankara 2002.
- GÜN, Servet: “Tahterevallinin Aşağısı: Türkiye’de Göç ve Kent Yoksulluğu”, in Mertcan, Hakan / Ördök Aydın (ed.), Modern Zamanlar Bir Yokmuş Bir Varmış, Notabene Yayınları, Ankara 2014.

- HEINDLMAIER, Anita / BLAUBERGER, Micheal: “Enter At Your Own Risk: Free Movement of EU Citizens In Practice”, West European Politics, V. 40, I.6, 2017, s. 1198-1217.
- İÇDUYGU, Ahmet: Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Temmuz, İstanbul 2012.
- KAYGALAK, Sevilay: Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, Dipnot Yayınları, Ankara 2009.
- KUÇURADI, İonna: İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- MARKOÇ, İlkin: “Yoksulluk Olgusunun İnsan Hakları Kesitinde Ele Alınması”, https://www.academia.edu/5862886/Yoksulluk_Olgusunun_%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_Kesitinde_Ele_Al%C4%B1nmas%C4%B1, (Erişim tarihi: 24.10.2018.)
- MARX, Karl: Kapital, Ekonomi Politikiğin Eleştirisi, I. Cilt, çev. Mehmet Selik/Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul 2015.
- OUCHO, John O.: “The Relationship Between Migration and Poverty In Southern Africa”, 2002, https://www.academia.edu/12861640/The_relationship_between_migration_and_poverty_in_southern_africa, (Erişim tarihi: 06.10.2018).
- ÖNER, N. Aslı Şirin: “Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar”, in Öner, S. İhlamur / Öner, N.Asli Şirin (ed.), Küreselleşme Çağında Göç, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- POGGE, Thomas: Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları Kozmopolit Sorumluluklar ve Reformlar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.
- SEN, Amartya: Özgürlükle Kalkınma, çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004.
- ULLAH, Ashan / RAHMAN, Abdur / MURSHED, Munira: “Poverty and Migration Slums of Dhaka City The Realities”, Association for Rural Development and Studies, Dhaka 1999.
- ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ, Çağla: “Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Türkiye’ye Düzensiz Göç ve Kadın Emeği”, Çalışma Ortamı Dergisi, 117, Temmuz- Ağustos, 2011.
- YALÇIN GEZİCİ, Meral: Göç Psikolojisi, Pharmakon Yayınları, Ankara 2017.